

Doç. Dr. Tuğba ELMACI

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

tugbaelmacı@comu.edu.tr., [ORCID: 0000-0000-0000-0000](https://orcid.org/0000-0000-0000-0000)

Melanie Klein'in Haset Kavramı Çerçevesinde Zeki Demirkubuz'un Kıskanmak Filminde Nesne İliřkileri¹

Öz

Çocuk psikanalisti ve nesne ilişkileri ekolünün kurucusu Melanie Klein, Sigmund Freud'dan sonra psikanaliz tarihinde en etkili olmuş kuramcılardan biridir. Klein analizlerinde çoğunlukla nesnelere ilişkisi bağlamında haset kavramına odaklanır. Çünkü ona göre; haset kavramının sevgi ve şükran duygularının algılanışını etkileyen çok güçlü bir etken olduğunu söyler. İlk ilişkisinin geliştiği anne (ilk iyi nesne) ve memesi üzerinden tesis ettiği bu duygu ile kişiliği gelişir ve bütün duygusal yaşamını etkileyen yıkıcı bir duygu ile sarmalanır.

Bu çalışmada ele alınan Zeki Demirkubuz'un 2009 yapımı *Kıskanmak* adlı filmi de Klein'in odaklandığı haset duygusuyla ilgilenmektedir. Film, konu itibariyle iki kardeş ve abisinin eşi arasında geçen ilişkilere odaklanan fakat sanılanın aksine evli çiftin kıskançlığından ziyade kızkardeşin 'haseti' ile ilgilenmektedir. Film, kızkardeşin çocukluk çağından itibaren ailesi tarafından gözde abinin gölgesinde bırakılması ve kızkardeşin abiye geliştirdiği hasetin psikopatolojisine odaklanmaktadır. Bu anlamda film, kendi adının manipölasyonu ile karıkoca kıskançlığından ziyade kızkardeşin hasetiyle şekillenmektedir. Filmin öykü evreni boyunca hasetin izlerinin kızkardeş üzerinde çocukluk çağından itibaren oluştuğu ve bu anlamda da Melanie Klein'in tanımladığı gibi ikili bir özne sorunu olduğu anlaşılmaktadır. Filmin sonunda kızkardeşin abinin hayatını yokediş biçimi, tam da Klein'in tanımladığı haset duygusunun yıkıcı, bozucu ve dahası kirletici boyutları ile gerçek anlamına kavuşur.

Bu çalışmada Zeki Demirkubuz'un Nahid Sırrı Örik'in aynı adlı romanından uyarlanan *Kıskanmak* (2009) filmindeki Seniha karakterine, ünlü psikanalist Melanie Klein'in haset kavramı çerçevesinde yaklaşılarak filmin psikanalitik eleştirisi metodolojik olarak yapılmaktadır.

¹ Bu çalışmada 3.Ulusal Sinema ve Felsefe Sempozyumunda (4-6 Aralık 2020) sunulmuş fakat tam metin halinde yayınlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Zeki Demirkubuz, Melanie Klein, Kiskanmak Film, Haset, Nesnelere İlişkisi Teorisi.

In Melanie Klein's Concept of Envy Object Relations in Zeki Demirkubuz's Envy Film

Abstract

Child psychoanalyst and founder of the object relations school, Melanie Klein is one of the most influential theorists in the history of psychoanalysis after Sigmund Freud. In his analysis, Klein mostly focuses on the concept of envy in the context of object relations. Because according to him; she says that the concept of envy is a very powerful factor that exhibits the perception of love and gratitude. It develops structurally with this feeling, which the first relationship builds on the mother (the first good object) and its absence, and its entire emotional orientation is surrounded by a destructive emotion.

Zeki Demirkubuz's 2009 film *Kiskanmak*, which is discussed within the scope of this study, is also concerned with the feeling of envy that Klein focuses on. The film focuses on the relations between two brothers and his brother's wife, but contrary to popular belief, the film deals with the "envy" of the sister rather than the jealousy of the married couple. The film focuses on the psychopathology of the sister's being overshadowed by her favorite brother by her family since childhood and the envy that the sister developed for her evening dress. In this sense, the film is shaped by the envy of the sister rather than the jealousy of the husband and wife with the manipulation of its own name. Throughout the story universe of the film, it is understood that the traces of envy are formed on the sister since childhood, and in this sense, there is a dual subject problem as defined by Melanie Klein. At the end of the film, the way the sister destroyed her brother's life gets its true meaning with the destructive, destructive and moreover polluting dimensions of the feeling of envy that Klein defines.

Within the scope of this study, the character of Seniha in the movie *Kiskanmak* (2009), adapted from Zeki Demirkubuz's novel of the same name by Nahid Sırrı Örik, will be approached within the framework of the concept of envy by the famous psychoanalyst Melanie Klein, and the psychoanalysis of the film will be attempted.

Key Words: Zeki Demirkubuz, Melanie Klein, Envy Film, Envy, Object Relations Theory.

Giriş

Bu çalışmanın ana odağı olan haset kavramına ve bu kavramın teorileştirilmesi ve psikanalizin önemli bir konusu olarak sistematikleştirilmesinde Melanie Klein'in çalışmalarının katkısı büyüktür. Bu çalışmada da yıkıcı hasetten mustarip bir kahramanın yolculuğunun katmanlarının açıklanmasında Klein'in haset ve kıskançlık üzerine yazdıklarının açıklayıcılığına ihtiyaç vardır. Bu nedenle Klein'in kuramına değinmek Zeki Demirkubuz'un *Kiskanmak* filmini anlayabilmek için oldukça önemlidir.

Kısaca Melanie Klein'in haset kavramına yaklaşımından bahsedilirse, ona göre hasetin kaynağı bebekliğin ilk dönemindeki ilk nesne meme ile ilintilidir. Bebeğin dış dünya ile ilgili

kurduğu bu bağ yaşamsal bir bağ olduğu için de bebek için çok önemlidir. Bebek ölüm korkusu ile baş edebilmek için memeye hunharca saldırır. Bebek hayatta kalabilmek için açgözlülükle memeye bir ilişki geliştirir ama memeyi her istediği an istediği şekilde bulamaz. Meme bazen geciktirilir bazen mahrum bırakılır. İşte bu noktada bebek sevgiyi ve sütü sakladığını düşündüğü memeye karşı ilk haseti geliştirmeye başlar. Fakat meme yaşamsal bir kaynaktır da. Dolayısıyla salt kötü olamaz sevilmesi de gerekir. Bebek bu duygularla baş etmek için besleyen ve aynı zamanda mahrum da bırakan memeyi iyi meme ve kötü meme olarak ikiye ayırır. Klein'a göre, bebeğin yeterli olarak beslenip beslenmemesi bazen aşırı beslenmesi bazen hiç beslenmemesi gibi annenin çocuğun bakımıyla ilgili tüm eylemleri çocuğun bu durumu ne kadar iyi ne kadar kötü içselleştirdiği ile doğru orantılı olarak ilerler. Eğer memeyi bu bakım ritüellerine göre iyi meme olarak içselleştirirse çocuk özgüvenli, sevildiğini hisseden, yaratıcı bir kişilik örüntüsü ile donanmış olur. Fakat meme tüm kötülükleri içinde barındıran anlamlarla yüklenirse yani ilk nesne-anne kötü olarak içselleştirilirse suçluluk, özgüven eksikliği, sevilme, sevgi yoksunluğu ve yıkıcı hasetten mustarip bir kişilik örüntüsü gelişebilir. Dahası bu duygular ailenin diğer nesnelere baba ve kardeşlere ileriki dönemde dostluk, arkadaşlık ve sevgililik gibi pek çok ilişkinin kökenine sirayet edebilir. Klein'a göre hasetin yok ediciliğine karşı koyacak olan itkiler sevgi, haz ve şükrandır. Eğer haset, şükran sayesinde çözümlenirse, bebek kendisini seven ve koruyan içsel bir iyilik nesnesi oluşturabilir. Bu dönemde edinilen doyum ve memnuniyet hisleri, başka durumlarda da zevk alma, şükran duyma ve cömertliğin temellerini oluşturur. Özetlenmeye çalışıldığı üzere haset kavramının sevgi ve şükran duygularını daha başlangıç evresinde baltalayan çok güçlü bir etken olduğunu, ilk ilişkiyi, kişinin annesiyle (ilksel iyi nesne) ilişkisini etkilediğini söyleyen Klein, bu ilişkinin bireyin bütün duygusal yaşamında oynadığı belirleyici rol, kişilik oluşumu alanında önemli bir etki yarattığına inanır.

Klein da *Haset ve Şükran* adlı çalışmasında özellikle haset ve kıskançlık kavramlarının farklarını açıklamakla işe başlar. Çünkü iki kavram da birbirlerinin yerine kolayca geçebilen kavramlar gibi kullanıldığı için Klein, aralarındaki süreç farkını ortaya koyar. Klein'a göre eğer arzuladığımız şey başkasına haz kaynağı oluyor ve buna karşı geliştirdiğimiz duygu bize kızgınlık, öfke veriyorsa bu hasettir. Bu sefer eğer arzuladığımız, istediğimiz nesne başkasına haz veriyorsa onu kirletmek ve bozmak isteriz. Kıskançlıkta arzuladığımız nesne bizim olduğunda yani üçüncü kişi ortadan kalktığında rahatlar hasetli nesne için üçüncü kişiye ihtiyaç yoktur. Ve asıl problem istenilen nesnenin kendisidir. Kıskançlığın kaynağında haset duygusu olmasına karşın kıskançlık için üçüncü bir nesneye ihtiyaç vardır. Hasetin kökeninde ise anne-memeye kurulan ilişkide o ilk bebeklik çağındaki yalnız ve herkesi dışlayan ilişki biçimi vardır (Klein, 2020: 24).

Bu çalışmanın ana odağı olan Zeki Demirkubuz'un 2009 tarihli *Kıskanmak* adlı filmi tam da bu noktada haset üzerine mi yoksa kıskançlık üzerine mi kurulu tartışmasını da merkeze taşır. Zeki Demirkubuz Nahid Sırrı Örik'in 1937 tarihli romanı *Kıskanmak*'ı kendi yorumuyla senaryolaştırmıştır. Kırklı yaşlarındaki abi kız kardeş ve gelinden oluşan küçük bir ailenin haset dolu kız kardeşin ortalığa döküp saçtığı gerçeklerle mahvoluşunun anlatıldığı hikaye, Örik'in kurgusunda kıskançlık temelli ilerlerken, Demirkubuz insan doğasının kuytularıyla birlikte eksilttiği yer yer kararttığı bilgilerle filmi salt hasetin yıkıcılığına odaklar. Zeki Demirkubuz kendisiyle yapılan röportajda da açıkça bu eksiltmeleri yaptığını itiraf eder. Aksini yapmış olması filmi bir Zeki Demirkubuz filmi yapmayacağını da altını çizer. Seniha adlı kız kardeş Zeki Demirkubuz'un senaryosunda güzeller güzeli gelin Mükerrerem yerine abi hasetiyle dolup taşar ve abiyi yok etmek üzerine sinsice ilerlettiği planlar kurgular. Sıradan izleyici için Seniha'nın tüm bu eylemlerinin salt kötü bir insan olmasının ötesinde bir anlamı yoktur. Yönetmen de bu anlamları öykü evreninde vermez. İzleyiciye bırakır. İzleyiciye bıraktığı bu noktada Seniha'yı anlaşılır kılacak tek enstrüman psikanalizdir. Çünkü Seniha'nın açıkça hastalıklı görünen bu doğasının anlamlandırılması için Seniha'nın sorunlu kişiliğinin kökenlerinin ne olabileceğine ilişkin psikanalitik bir yoruma ihtiyaç vardır. Seniha'yı tüm bu yıkıcı eylemlere iten hasetin kökeninde Klein'in hasetle ilgili ortaya koyduğu doktrinlere bakmak gerekmektedir. *Kıskanmak* filminin antikahramanı ve tüm eylemlerin sorumlusu Seniha görülmüştür ki anne babadan göremediği ilgi, sevgi ve şefkati dolayısıyla da annenin kendisinden sakladığı esirgediği memeye ilişkin kötü meme içselleştirmesi gerçekleşmiş ve ileriki yetişkinlik döneminde içselleştirdiği bu kötü nesneleştirmeye dayalı haseti daha sonra abiye yönlendirmiştir. Anne ve babası hayatını kaybedip ortadan kalktığı halde abiye duyduğu haset daha da güçlenmiş ve Seniha'nın da dillendirdiği gibi abi, kara toprağa girince dincecek bir öfkeye, nefrete dönüşmüştür. (Halbuki abisi karısının aşığını öldürüp haislere düşmüş beş parasız kalmıştır. Bu bile Seniha'nın hasetini kurutmaya yetmez.) Haset Klein'in da söylediği gibi sadece hasetlenen nesneye yönelik bir yıkıcılığa neden olmaz aynı zamanda hasetli kişiye de zarar verir. Seniha da tüm bu hasetin kurbanı olur ve hayatını hep düşkünlük ve mutsuzluk içinde geçirir.

Seniha'nın bu sorunlu kişiliğinin psikanalizin yapılması onun eylemlerinin anlaşılmasını da kolaylaştıracağı düşünülmüştür. Bu nedenle de film nesne ilişkileri ekolü çerçevesinde psikanalitik film eleştirisi metoduyla incelenmiştir.

Melanie Klein ve Nesnelere İlişkisi Kuramı

Melanie Klein, Freud ardılları arasında onun kuramını özellikle çocuklar üzerinde geliştirdiği psikanaliz teknikleri ile farklılaştıran önemli bir psikanalistir. Klein için çocuk psikanalizini başlatan isim demek en gerçekçi tanım olacaktır. Melanie Klein aslında tıp hekimi

değildir. Çok istemesine karşın eğitim hayatına devam edememiştir. Fakat kötü giden evliliğinin ardından Budapeşte'nin ünlü psikanalisti Sandor Ferenczi'nin yanında (Macar Ekolünün önde gelen isimlerinden) analize başlar. Hatta Ferenczi, Freud'a yazdığı mektuplarda Klein'in çocuk analizlerinde oldukça başarılı olduğundan bahseder. Klein'in en önemli avantajı tabiki kendi çocukları ile de analiz yapabilmesidir. Özellikle oğlu Erich'in bir yıllık analizini anlattığı *Bir Çocuğun Gelişimi* (1921) adlı makalesiyle de tanınmaktadır. Hatta çocuklarla ilgili analistlerin -çocuk bakımı genelde kadında olduğu için- kadın olması gerektiğini savunur.

Melenie Klein ekolünün temelini bebeğin anne memesi yani ilk nesne ile geliştirdiği ilişki ve anne memesinden ayrılış süreci ile ilgili travmaları üzerine kurar. Freud'a göre de bir nesne, etkinliği yönlendiren en değişken yöndür ve ister gerçek ister hayali olsun, zevk, acı, kaygı, arzu ve fantezi oluşumunun kaynağı olabilir ve psişik gelişim için gereklidir. Nesne arzu güdüleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan endişeler nedeniyle hem bir rahatsızlık hem de tatmin kaynağıdır. Nesne ilişkileri teorisi, Freud tarafından, nesneyi, doyum sağlamada bir dürtünün amacı olarak belirledikten sonra ve anneyi erken psişik yatırımın birincil nesnesi haline getirir. Freud'un belirlediği nesne ilişkisini ön plana çıkartır. Klein ve onun ekolünden gidenler Freud'un yaşamı dürtüyle şekillendirdiği nesneyi, içgüdünün tahakkümüne alır ve doğumdan başlayarak ve ilk nesneyi de herhangi bir nesne değil anne-meme odaklı olarak kurgular (Klein, 2020: 7).

Melanie Klein'in düşüncesinde düşlemin ve iç nesnelerin dış gerçeklikle kurulan deneyimler üzerindeki üstünlüğü, önceliği ön plandadır. Bu öncelik Klein'in düşüncesini örgütleyen temel bir öğedir. Klein çocukların ruhsal işleyişinin önemli bir kısmının onların gerçek anne babalarıyla kurdukları ilişkide değil, çocuğun kendi iç nesnelere ile kurduğu ilişkide yattığını ileri sürer (Habip, 2012).

Klein bebekliği anksiyetenin, ölüm korkusunun en yoğun yaşandığı dönem olarak kabul eder. Bebek için hayatta kalmak şarttır ve bunun için de anne memesini ısrarla talep eder. Hayatta kalma içgüdü ile hareket eder. Freud için bebeklik dönemi sükûnet içinde geçen bir dönem iken, Klein için tam aksine korku dolu bir dönemdir. Freud korkuları ödipal süreçte ertelerken Klein bunu bebek doğar doğmaz başlatır. Klein'a ve nesne ilişkileri teorisine göre çocuk dil öncesi çağdan itibaren anlamlandırma süreçlerine girmiştir. Bebekler doğdukları andan itibaren içsel olarak getirdikleri korkulara karşı savunma mekanizmaları geliştirirler. Kurama göre; bebeklerin kötü durumlarla baş edebilmek için geliştirdiği ilkel savunmalar *paranoid şizoid* konum (ilk 6 ay) ve *depresif konum* (memeden ayrılışla gelişir) olarak ilk yılda ortaya çıkmış olur. İleriki yaşlarında bunlar arasında geçişler olabilir. (Freud'un psikoseksüel gelişim aşamaları gibi tamamlanarak ilerleyen bir süreç gibi düşünülmemelidir.)

Paranoid-şizoid konum, Klein'in bir bebeğin yaşamının ilk aylarının özelliği olarak kabul ettiği ve az ya da çok çocukluk ve yetişkinliğe kadar devam ettiğini düşündüğü endişelerin, savunmaların ve iç ve dış nesne ilişkilerinin kaynağı olduğunu iddia eder. Bu dönemde bebek içsel olarak temelde ölüm korkusu yaşar ve ölüm korkusunu yenmek, hayatta kalmak için memeye yönelir. Meme dolayısıyla anneye içsel olarak ölüm korkusunu fırlatır ve onu memenin içine yerleştirir. Bebek ölüm dürtüsü ile anne memesine saldırır ve onu sadistçe emer. Eğer anne memeyi geciktirir, vermez ise bebek memeyi kötü nesne olarak konumlar. Meme artık çift anlamlıdır. Hem iyiyi içerir hem de ölüm korkusunu da içine aldığı için kötü nesnedir. Bebeğin önce içten dışa fırlattıkları artık dışarıda bir anlam üretir ve bebek dışarıdaki nesnelere aracılığıyla olayları içselleştirir. Tüm uyaranlar dışarıda gerçekleşir. Bebeğin ruh dünyası artık dış dünya tarafından belirlenir. Benliğinin dışında gelişen şeyleri de daha sonra içe aktarır. (Habip, 2009). Eğer çocuk bu dönemde yeterli derecede doyurulmaz ya da doyurulmaya ilişkin kısıtlamalara maruz kalırsa olumsuz duygular çocuk tarafından içe aktarılır. “Her şeye gücü yetme ve idealleştirme bu faaliyetin önemli yönleridir. Kötü deneyimler mümkün olduğunda her şeye kadir olarak reddedilir ve iyi deneyimler, zulme uğrayan memenin korkusuna karşı bir koruma olarak idealleştirilir ve abartılır.” (Bott Spillius, E., Milton, J., Garvey, P., Couve, C. and Steiner, D. 2011). Tüm bu duygular iç dünyasını kaplarken ileriki yaşamında karşılaşacağı kişilerarası ilişkilerdeki hayal kırıklıklarını aşmakta başarısız olur. Olumsuz duygu durumundan kaçınmak için yeni karşılaştığı nesneyi ya da kişilerarası ilişkisini aşırı idealize ederek gerçekçi olmayan bir ilişki olarak kurar. Bu durumla baş edebilmek için çocuk ileriki çağlarında kişilerarası iletişimde kaçınma ya da şiddete başvurur. “İyi bir içsel nesnenin kurulması, Klein tarafından daha sonra *depresif konum* üzerinde çalışılması için bir ön koşul olarak düşünülür. Nesnenin ve benliğin çok sayıda ve daha küçük parçalara ayrıldığı farklı bir bölme, parçalanma da paranoid-şizoid konumun bir özelliğidir” (Bott Spillius, E., Milton, J., Garvey, P., Couve, C. and Steiner, D. 2011).

Klein'a göre depresif konum, ilk yılın ortalarından itibaren başlayan ve çocuğun gelişiminin asıl merkezinde duran konumdur. Bu konuma yetişkinlik döneminde de zaman zaman dönebilir. Çocuk paranoid-şizoid konumda iyi ve kötü (ideal-zulmeden) olarak gördüğü nesneyi artık bütünlüklü olarak anlamlandırmaya başlar. Nesne hem iyi hem de kötü kapasitesi olan bir varlıktır. Dolayısıyla paranoid-şizoid konumda kendi yaşamsal varlığı için kaygılanan çocuk artık nesnesi için kaygılanmaya başlar.

“Ego kapasitesi genişler ve dünya daha gerçekçi ve zengin algılanır. Gerçekliğin görüldüğünden daha karmaşık olduğunu ve her şeyin tamamen iyi veya tamamen kötü olmadığını fark etmeye başladıkları bir dönemdir. Klein'a göre herkes depresif konumda başarılı olamaz ve bazı insanlar paranoid-şizoid konumda takılı kalırlar. Birine karşı hissettikleri çelişkili duygulara karşı

tolerans gösteremezler. Onlar ya sadece sever ya da sadece nefret ederler. Çok sevdikleri bir insan, bir anda tamamen nefret ettikleri biri haline gelebilir” (Başterzi,2022).

Klein'in perspektifinden detaylandırılan bu süreçteki nesnelere verilen anlamlar ve geliştirilen ilişkiler ileriki dönemdeki temel yetişkinlik ilişkilerini de belirleyen bir duruma evrilir. Bu duruma ilişkin basitleştirilmiş bir ilk dönem mizansenini üretmek gerekirse McWilliams'ın örneği uygun olacaktır. McWilliams kurduğu mizansende, anneanesi tarafından kendisine sıcak ve yakın davranılmış bir erkek çocuğun anneanesini bir iyilik meleği gibi gördüğünü anlatır. Halbuki anneanne kendi kızı ile geliştirdiği rekabetçi hırsla, kızının annelik rolünü baltalayarak zarar vermiştir. Dahası kızıyla çocuğunun şevkatli bir bağ kurmasını engellemiştir. Bunu göremeyen çocuğun içsel nesnelere şefkat dolu bir anneanneyi iyi nesne olarak kabul ederken, anneyi soğuk ve reddedici olarak içselleştirmiştir (McWilliams, 2010: 37-38). Bu duruma takılı kalan çocuk paranoid-şizoid konumdan dışarı çıkamayıp sevgi ve nefret ilişkisini katı bir şekilde içselleştirmiştir. “Zaten Klein'a göre herkes depresif konumda başarılı olamaz ve bazı insanlar paranoid-şizoid konumda takılı kalırlar. Birine karşı hissettikleri çelişkili duygulara karşı tolerans gösteremezler. Onlar ya sadece sever ya da sadece nefret ederler. Çok sevdikleri bir insan, bir anda tamamen nefret ettikleri biri haline gelebilir ” (Başterzi, 2022). Paranoid-Şizoid konum fiksasyonlarıyla doğrudan bağlantı kurduğu çalışması ve bu makalenin temel konusu olan *Haset ve Şükran*'da Klein, bu kavramlar çerçevesinde çocuğun geliştirdiği sorunlu savunma mekanizmalarını tartışır.

Melenie Klein'da Haset, Kıskançlık, Açgözlülük ve Şükran

Psikanaliz tarihinin en bilinen makalelerinden biri olan *Haset ve Şükran* Melenie Klein'in en bilinen eseridir. Klein analizlerinde çoğunlukla nesnelere ilişkisi bağlamında haset kavramına odaklanır. Çünkü ona göre haset, bebeğin ilk iyi duyguları olan şükran ve sevginin ortaya çıkmasını engelleyen bu duyguları yok eden yıkıcı bir duygudur. Öylesine önemli bir duygu durumudur ki kişiliğin oluşumunda, bireyin duygusal yaşamında önemli bir rol oynar. (Tura, 1996: 230). Kişinin hayatını belirleyen ve yönlendiren oldukça yıkıcı etkileri vardır (Tura, 2008:18). Bu çalışmanın da ana konusu olan *Kıskanmak* filminin aslında hangi kavram çerçevesinde ilerlediği tartışması bu kavramsal karmaşayı öncelikle ortadan kaldırmayı gerektiriyor. Zaten Klein da haset ve şükran çalışmasında özellikle haseti kıskançlık, açgözlülük gibi yakın anlamlı karıştırılabilecek kavramlardan öncelikle ayırt etmeye çalışır ve bunun nedenlerini nesne ilişkisi teorisi bağlamında açıklamaya koyulur. Klein'a göre haset, eğer arzuladığımız şey başkasına haz kaynağı oluyor ve buna karşı geliştirdiğimiz duygu bize kızgınlık, öfke veriyorsa bu hasettir. Bu sefer eğer arzuladığımız, istediğimiz nesne başkasına haz veriyorsa onu kirletmek ve bozmak isteriz. Kıskançlıkta arzuladığımız nesne bizim olduğunda yani, üçüncü kişi ortadan kalktığında rahatlarak hasetli nesne için üçüncü kişiye

ihtiyaç yoktur. Ve asıl problem istenilen nesnenin kendisidir. Kıskançlığın kaynağında haset duygusu olmasına karşın kıskançlık için üçüncü bir nesneye ihtiyaç vardır. Hasetin kökeninde ise anne-memeyle kurulan ilişkide o ilk bebeklik çağındaki yalnız ve herkesi dışlayan ilişki biçimi vardır. Klein, açgözlülükle de hasetin karıştırılmaması gerektiği savunur. Çünkü açgözlülükte memenin kendisini doyuramayacağına ilişkin bir içgüdüden yola çıkarak memeyi sömürüp tüketmek yıkıcı bir şekilde içe yansıtmaktır. Halbuki hasette onu sömürmek, kurutmak yeterli gelmez onu bozmak anneye yani memeye bu kötü duyguları kötü olan şeyleri de yerleştirmek gerekir. Yani memeyi ve anneyi de yıkmak ister (Klein, 2020: 24).

Kıskançlık ve hasetin çoğunlukla karıştırıldığı ya da aynı anlamın farklı kelimeleri olduğu yönündeki genel inanın aksine Klein, çalışmasında uzun uzun haset ve kıskançlığı karşılaştırır. Haset anne memesiyle kurulan ilk nesne ilişkisi ile ortaya çıkarken kıskançlık daha sonraki süreçlerde insan duygularına dahil olur. Kıskançlıkta bireyin kışkırdığı nesneyi kaybetmeye yönelik bir kaygısı vardır. Hasetli kişi için hasetlendiği nesnenin kendisi ona mutluluk vermez. Mümkünse hasetlenen nesne yok olmalıdır. O yok olursa kişi mutlu olur. Halbuki kıskançlıkta kıskanılan nesne sakınılır, korunmak ve başkalarına verilmek istenmez. Bu nedenle sosyal hayata bakıldığında, toplumsal sözleşmeler de kıskançlığı (eşine karşı gösterdiği kıskançlık sonuç cinayet işleyenlere karşı verilen cezalarda indirim bazı ülkelerde- bizdeki ağır tahrik- uygulamadır.) korurken haseti cezalandırır. Haset kendi nesnesinin perişanlığını arzular. Freud, bebeğin anne memesiyle geliştirdiği ilişkide ilk cinsel haza ulaştığını söyler. Klein ise oral hazzı yeterli bir açıklama olarak görmez. Bebeğin ileriki yaşamındaki diğer mutluluklarının da temelini oluşturduğunu iddia eder. Çünkü başka biriyle bütünleşen bebek anlaşıldığını, sevildiğini düşünür. Böylece sağlıklı dostluk, arkadaşlık ve aşk ilişkisi kurabilir. Böylece memeden yeteri kadar sevgi alan çocuk bu büyük hediye karşısında ona karşı şükran duygusu geliştirir. Bebeğin zevk alarak emdiği memeden duyduğu memnuniyet şükranın temelini oluşturur (Klein, 2020: 34).

Haseti diğer saldırganlıklardan ayıran şey ise iyi nesneye yönelmiş olmasıdır. Hasette kişinin kendi dışındaki bir iyiliğe tahammül edememe duygusu ön plana çıkar ve her türlü umudu söküp atar. Klein'a göre tedavi süreçlerinde de gözlenen haset olumsuz terapi tepkisine, yani hastanın psikanalitik tedaviden yararlanmamasına yol açan en önemli etmen olarak belirir (Tura, 2005: 41). Bu yüzden de hasetin yıkıcılığı sadece haset edilen kişiye değil, kişinin kendisine doğru da daha fazla gerçekleşir. Yıkıcı haset üzerine kurulmuş en iyi senaryolardan biri hiç kuşkusuz Zeki Demirkubuz'un *Kıskanmak* filmi ve yıkıcı hasetten kurtulamayan kendisiyle birlikte çevresindeki herkesi mutsuzluğa boğan filmin antikahramanı *Seniha*'dır.

Zeki Demirkubuz Sineması ve *Kıskanmak* Filmi

Zeki Demirkubuz Türkiye sinema tarihi içerisinde stilistik unsurlarında tutarlılık olmamasına karşın, tematik olarak karakterleri açısından kendisine has özellikleri olan bir sinema üretmiş, farklı bir yönetmendir. İnsan doğasının kuytularıyla ilgilenen ve var oluşu üzerine çokça düşünen zaten filmlerinde defalarca yer verdiği Dostoyevski hayranlığı ile de bunu perçinleyen bir yönetmendir. Zeki Demirkubuz için önemli olan ideoloji değil insanın mayası dediğimiz hayatla kendisiyle dünyayla ilişki kurma biçimidir. Demirkubuz, insanın karanlık yönlerine ilgi duyar çünkü insanın ön plandaki bütün ahlaki söylemlerine ideolojik inançlarına karşın zaman içinde asıl belirleyici olanın bu üst kimlik değil insanın mayası olduğunu düşünür (Atam, 2011: 339).

Eşref Akmeşe de Zeki Demirkubuz'un sinemasının mizantropik olduğunu söyler. Mizantropi insanlardan nefret etme durumudur. Akmeşe, insanın ontolojik olarak kötü olduğu düşüncesini temel alan ve bu ekseninde filmlerinde bireylere acı çektiren, insanları utanç verici hallerle düşüren, onları alçaltan Zeki Demirkubuz'un sinema anlayışını bu çerçevede değerlendirir. "Demirkubuz'un mizantropik insan anlayışı yaşamı olumsuzlamaktadır. Filmlerde insan yaşamındaki dramatik çatışmalar ve çeşitli olumsuzluklar, tek yönlü ve genellikle tarihi ve toplumsal ilişkilerden soyutlanarak verilmekte insanın doğasına içkin olan kimi olumsuzluklar mutlaklaştırılarak kötülük estetize edilmektedir" der (Akmeşe, 2016: 24).

Demirkubuz sinemasının anlatımsal çekirdeği, insani "kötülüğün" kusulması, dışarıya bırakılması, insana ait zaafın çıplak biçimde sergilenmesine dayanır. Bir tür itiraf sinemasıdır bu: İnsanın aczine dair, arızalarına, hoyratlığına, kıskançlığına, kendine düşkünlüğüne, bencilliğine dair her şeyin herhangi bir ideolojik ayıklamaya tabi kılınmadan, tüm kırıyla, pasıyla, kılçıyla kusulduğu bir sinema. Demirkubuz, insanın yaratılışından kaynaklandığını düşündüğü kötülükleri, fazla iyimser bulunduğu toplumsal tasarıların hayata geçirilemezliğini kendi kendine ispat etmek için didikliyor. Kendi içine bakıyor ve derine indikçe, orada, kendi derinliğinde, tüm o iyimser tasarıları imkânsız kılacak yeni yeni arızalar buluyor insana dair: kıskançlık, haset, üstünlük kurma ihtiyacı, mevkilere düşkünlük, gururu doyurmaya yönelik aşırı bir iştah, yalacılık, güçlünün yanında konumlanarak kendini koruma, gösterişçilik vb. (Yücel, 2015). Zahit Atam, Zeki Demirkubuz ve Nuri Bilge Ceylan'ın sinemasal duruşları üzerinden yola çıktığı karşılaştırmasında "Nuri, yaşamın hep kıyısında durmuş ve yaşamla barışıktır, ona hayret eder, sorgulayarak izler; halbuki Zeki hayatta kayb olduğu için ona itirazı vardır, yaşarken veremediği yanıtları filmlerinde haykırır haykırır bağırır çağırır verir" der (Atam, 2011: 176). Zeki Demirkubuz'un neden insanın kuytularını anlatılarının merkezine taşıdığı da hayata karşı Atam'ın bu tespitiyle çokça örtüşür.

Selçuk Ulutaş'ın Zeki Demirkubuz sinemasında kıskançlık temasının izini sürdüğü makalesinde tüm filmlerini tek tek incelemiş, ilginç bir şekilde her düzeyde kıskançlık

kavramına ana motif ya da ara motif olarak ulaşmıştır. Aslında Zeki Demirkubuz sinemasına geniş bir perspektiften bakabilen herkesin aşağı yukarı kıskançlık ve haset kavramları çerçevesini rahatlıkla çizebildiği görülmektedir. Ulutaş'a göre; *Masumiyet*, *Üçüncü Sayfa*, *İtiraf*, *Kader*, *Yeraltı*, *Kor* filmlerindeki ana karakterler kıskançlıktan mustaripken, *Yazgı*, *Bekleme Odası*, ve *Bulanıtı*'da ise yan karakterler kıskançlıktan mustarıptır ve olay akışını baltalarlar (Ulutaş, 2019).

Burada Zeki Demirkubuz'un kıskançlık üzerine geliştirdiği düşünülen sinemasal yolculuğunda *Kıskanmak* filmi dışında yıkıcı hasetten mustarip bir diğer antikahraman *Yeraltı*'nın (Demirkubuz, 2011) Muharrem'idir. Muharrem'in Ankara sıkıntısı romanı ile ödül alan arkadaşı Cevat'a duyduğu haset onun tüm duygu dünyasını yöneten, mutsuzluğunun ana kaynağında duran bir imgeye dönüştürmüştür. Bu anlamda Seniha ve Muharrem'in derin mutsuzluklarının kaynağının haset olduğu tüm açıklığıyla görünür.

Kıskanmak filmi Özet:

Seniha ile Halit, anne ve babasını kaybetmiş kırklı yaşlarında iki kardeştir. Halit ise kendisinden küçük olan yirmili yaşlardaki çok güzel ve alımlı bir kadın olan Mükerrerem ile evlidir. Halit yurtdışında maden mühendisliği eğitimi almıştır. Zonguldak'ta bir maden işletmesinde çalışmak üzere karısı ve kızkardeşi ile İstanbul'dan Zonguldak'a taşınırlar. Burada Mükerrerem, tüm kadınların gözdesi yirmili yaşlarının başında yakışıklı Nüzhet'e yoğun bir aşk ve tutku besler. Bir gün Nüzhet annesinin ağzı ile Mükerrerem'i evlerine çağırır ve burada Nüzhet'e karşı gelemeyen Mükerrerem Nüzhet ile birlikte olur. Böylece aralarında bir yasak aşk başlar. Tüm kasabanın diline düşmelerine karşın Halit bu münasebeti bilmemektedir. Bu birlikteliklerden haberdar olan Seniha, durumu uzunca bir süre abisine anlatmaz. Hatta Mükerrerem'in bu kaçamağını görmezden gelip durumu kolaylaştırır. İçinde olduğu açmazdan çıkmak için Seniha ile konuşmaya çalışan Mükerrerem Seniha'dan en ufak bir nasihat dahi işitmez. Hatta kendi başından geçen kötü gönül macerasını birden anlatarak Mükerrerem'i daha da cesaretlendirdiği bile söylenebilir. Seniha sinsice, Mükerrerem ile Nüzhet'in ilişkisinin ayağa düşmesini bekler. Tüm kasabanın diline düşünce abisine anlatır. Abisi o gece Nüzhet'i öldürür ve hapse girer. Seniha evin yönetimini ele alır. Hizmetçiler ve Mükerrerem başta olmak üzere herkesten kurtulur. Trabzon'un bir kasabasında öğretmenlik yapmaya başlar. Hapisteki abisine tüm hapisliği boyunca ulaşmaya çalışır ama abisi görüşmeyi reddeder. En sonunda ailesinin mal varlığını da hapisten çıkan abisinden az bir para ile satın alır. Böylece yaşayamadığını düşündüğü hayatının intikamını abisi üzerinden almak ister. Ama içindeki hasetten bir türlü kurtulamaz, tüm bu yaşananlar onu sağaltmaya yetmez. Abisini son kez görmek istediğinde de abisi yüzüne tükürür. Filmin sonunda da "abim ölür, kara toprak olursa bu içimdeki yangından kurtulabilirim" der. Film bu şekilde sonlanır.

Zeki Demirkubuz'un Nahid Sırrı Örik'in 1937 tarihli romanından uyarladığı Kiskanmak filmi roman ile çoğunlukla örtüşmekle birlikte Demirkubuz'un imzasını attığı bir anlatı olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Edebiyat uyarlamalarının sinemaya aktarımında genelde okur kesim için müthiş bir tatminsizlik ortaya çıkar. Çünkü sinema ve edebiyat birbirlerine yakın olmakla birlikte anlatı aracı olarak çok farklıdır. Bu nedenle her zaman edebi eser ve filmi arasında yaklaşım farkı belirir. Demirkubuz da romanı kendi perspektifinden okumuş ve senaryolaştırmıştır. Fakat burada Örik ve Demirkubuz'un duygu dünyalarının kesiştiğinin de hakkını vermek gerekir. Mesela Barış Saydam Zeki Demirkubuz üzerine yazdığı yazısında "Nahid Sırrı Örik'in Kiskanmak romanı bugün kim tarafından sinemaya uyarlanabilir diye bir soru sorulsaydı eğer, buna verilecek belki de tek cevap Zeki Demirkubuz olurdu. (...) Kitabın insanın karanlık doğasını merkezine alışı ve bunu 'güzelliğin faşizmi yüzünden bir kenarda böcek gibi yaşamak zorunda kalmış, çirkin ve geçkin bir kızın' bakış açısından aktarması" kuşkusuz Demirkubuz için bu hikâyeyi önemli kıldığından bahseder (Saydam, 2009: 34).

Demirkubuz filmde Seniha'nın abisine geliştirdiği hasetin kaynaklarını insan doğasına bağlar. Daha doğrusu insan doğasının kuytularını sevdiği için onu gerçek nedenlerle ortaya dökmek istemez. Örneğin *İtiraf* taki annesinin ölümüne üzülmeyeceği için yargılanan Musa'yı verdiği gibi vermek ister. Karakterin derinlikleri ve katmanlarını ayırmayı izleyicisine terk eder. Demirkubuz, insan doğasının kuytu odalarının kapılarını aralık bırakmayı sever. Bu nedenle de Nahid Sırrı Örik'in *Kiskanmak*'ta anlattıklarının bir kısmını karartır. Çoğu kişi bunun senaryo eksikliği ya da kurguda atılmış kısımlar yüzünden bu şekilde kaldığını sanmıştır. Zahit Atam da bu boşluklar için böyle düşündüğünü yazmıştır (Atam,2011:401). Halbuki Demirkubuz sineması için gerçekliği karartılmış bir antikahraman olarak Seniha harikalar yaratmıştır. Bu yönüyle Seniha tam da Zeki Demirkubuz karakteri olabilecek kadar karanlık kalabilmiştir. Örik ise Seniha'yı tam bir antikahraman olarak kurmaz, aksine kurbanlaştırır. Demirkubuz'un hikayenin kararttığı kısmında Seniha'nın ailesi tarafından görmezden geldiği gereksinimlerini göz ardı ettikleri açıkça anlatılır. Seniha'yı okula göndermez, çeyiz masrafı çıkar diye kızlarına gelen evlilik tekliflerini geri çevirirler. Seniha, komşu köşkte oturan Cemil Şevket adında yakışıklı bir genç ile flört eder. Cemil Şevket, Seniha ile evlenmek isterse de Seniha'nın ailesi, Cemil Şevket'in kızlarına uygun biri olmadığını ileri sürerek bu evliliğe izin vermez. Romanda daha sonra öğrendiğimize göre, Seniha ile Cemil Şevket evlenme konusu üzerinde konuşmak için buluştuklarında birlikte olmuşlardır. Ancak Seniha ile Cemil Şevket o gecedan sonra bir daha görüşmezler. Halit, eğitimini tamamlayıp İstanbul'a döndüğünde Seniha'ya yine kısmet çıkar. Bu sefer ailesi kısmeti geri çevirmez. Ancak Seniha'yı evlendirmek istedikleri adam, oldukça yaşlı, üç çocuk sahibi biridir. Seniha, evlenmeyi kabul etmez (Soylu,2020). Bu anlamda Seniha ailesi tarafından görmezden gelinmiş ataerkil

toplumun kurbanlaştırdığı bir zavallıdır. Doğa da ona zalim davranmış tüm güzelliği abisine bahşedip kendisini çirkin bırakmıştır. Zeki Demirkubuz da aslında seyircinin klişeleri ile oynamak için de biraz romana müdahale ettiğini ya da kararttığını itiraf eder. Altyazı dergisi için verdiği röportajda çok masumane bir şekilde bunu yapmak istediğini söyler. Çirkin kadın güzel kadını kıskanır. Ama o zaman kötü bunalım filmlerinden bir farkı kalmayacağını düşünüyor: Romandan çıkarttığı sahneyi de şöyle haklılaştırıyor: “Bunlar çocuk yaşlarındayken –bir grup insanın bu sahneyi beklediklerini ve göremeyince de hayal kırıklığına uğrayacaklarını biliyorum– Halit’e kadın elbisesi giydirir annesi ve keşke kız olsaydı, der. Benim de çok etkilendiğim, bir sürü insanın çok beğendiği bu romanda böyle bir sahne var. Ama benim böyle bir sahne yazabileceğimi düşünüyor musunuz? Bütün bu trajediyi böyle bir sebebe bağlayabileceğimi düşünüyor musunuz? Ama romanda sebep budur” (Altyazı, 2009: 24). Demirkubuz’un kendi ağzından dinlediğimiz itiraftaki gibi Seniha kıskançlıktan değil hasetten mustarip bırakılıyor.

Demirkubuz’un Seniha’yı insan doğasının kuytularında bırakıp kaçmasına karşın romanın Seniha’sı Demirkubuz’un itirafındaki gibi ilk yaşam deneyimlerinin asimetrik ilişkiselliğinden dahası Nihad Sırrı’nın özyaşamının izdüşümlerinden de mustarıptır. Nahid Sırrı Örik’in *kıskanmak* adlı romanını psikanalitik açıdan inceleyen Özge Soylu, romandaki Seniha’nın annesiyle erken dönemde yaşadığı sorunlu ilişkinin, onun haset duygusu güçlü, kendisini çirkin olarak algılayan, sınır kişilik örgütlenmesi gösteren bir kişiliğe sahip olduğu kanaatine varmıştır. Yazar ayrıca; Örik’in romanlarındaki kadın karakterlerin kötücül, şeytanî niteliklerinin anneleriyle yaşadıkları erken dönem ilişkinin sorunlu olmasından kaynaklandığını da iddia eder. İnsanın kızgınlık, yakıcılık ve iktidar hırsının Örik’in kadın karakterlerinin tipik kişilik özelliklerinden olduğunu da ekliyor. Soylu Örik’in kadın karakterlerinin bu patolojik yanlarının kökenini de yazarın yaşamında arar ve annesinin onu küçük yaşlarda babasına bırakmasıyla yazarın annesinden nefret etmiş ve romanlarında kadın karakterleri kötü çizerek annesine duyduğu nefreti dile getirmiş olabileceği vurgular (Soylu,2020).

Kıskanmak Filminin Psikanalitik Çözümlemesi

Zeki Demirkubuz kendi Seniha’sını salt bir kötücüllükten mustarip kılmış olsa da Seniha’nın filmin öykü evrenindeki eylemlerinin psikanalitik kökenlerini görmek, eylemlerinin sonuçlarından nasıl bir travmanın kişiliğini parçaladığından bahsetmek, Seniha’nın amaçsız görünen dünyasının kötülüğünün kaynakları açısından oldukça açıklayıcı olduğu görülecektir. Klein, *Haset ve Şükran* kitabında detayları ile anlattığı haset duygusu ve yıkıcılığının neredeyse tüm katmanlarında Seniha’nın ruhundan bir parça görmek mümkündür.

Klein kitabının daha başlarında hasetin yönleneş nesnelereinden biri olarak kardeşi de ekler. Biz de filmin başlarında Halit'in karısı ve Seniha için getirttiği kumaşlar üzerine gelişen diyalogda bunu sezinlemeye başlarız. Bu sahnede abi iki kadına da aynı güzellikte kumaş alır. Fakat Seniha Mükerrerem'e "Abim beni maskara etmek için bu kumaşı almıştır" diyerek yine abisine içten içe bir öfke örüntüsü kurar. Belki de abi basit bir nesne kıskançlığına mahal vermek istememiştir. Ama Seniha için abisinin kendisine karşı iyi bir duygu beslemeyeceğine ilişkin bir kanı vardır. Seniha'nın filmin sonunda patlayacak olan hasetin tohumları aslında filmin başında ufak ufak hissettirilir. Haset bebeğin iyi nesneyi kurma yolundaki güçlükleri arttıran bir unsurdur. Bu yüzden yıkıcıdır. İyi nesneye yönelim yoktur. Bunu engeller. Anneye karşı duyulan kötü nesneleştirme zaman içerisinde anneyi iyi nesne olarak içselleştiren abiye yönelmiştir. Seniha için abisi ne yaparsa yapsın abiyi iyi nesne konumuna çekecek bir dayanak sürekli hasetli duygular tarafından ketlenmektedir. Abinin iyi niyetle aldığı kumaş bile Seniha için dalga geçme aracı olarak görülmeye mahkumdur.

İdealleştirme

Diğer yandan Seniha için abisi idealleştirilmiş bir nesnedir. Ona saygıda kusur etmez. Mükerrerem'i aleyhinde konuşmaz. Mükerrerem bir öfke patlaması anında Halit'in ne kadar gaddar olduğundan hayıflandığında Seniha "Lütfen kocanız hakkında böyle konuşmayınız, haksızlık ediyorsunuz" der. Klein tam da Seniha'nın mevcut durumunu şöyle açıklar:

"İnsanların, aşırı hasetten kaynaklanan iyi nesne edinme yetersizlikleriyle başa çıkmak için nesneyi idealleştirme yoluna saptıklarını söyler. Bu ilk idealleştirme oldukça kırılmalıdır, çünkü iyi nesne karşısında duyulan haset, sonunda nesnenin idealleştirilmiş yanına da yönelecektir. Aynı şey daha sonraki nesnelere idealleştirilmesi ve onlarla kurulan özdeşleşmeler için de geçerlidir; ayırım gözetmeden kurulan bu özdeşlikler çoğu zaman dengesizdir. Açgözlülük bu ayırımsız özdeşleşmelerde önemli bir etkidir, çünkü her şeyin en çoğunu alma ihtiyacı seçme ve ayırım yapma yeteneğini zedeler. Bu yeteneksizlik, ilksel nesneye ilişkin olarak ortaya çıkan iyi-kötü karışıklığıyla da bağlantılıdır. İlksel iyi nesneyi görece güvenli bir biçimde kurabilmiş olan kişiler, nesnenin kusurlarını görseler de ona duydukları sevgiyi sürdürebilirler; bunu yapamamış olanların aşk ve arkadaşlık ilişkilerindeyse sürekli bir idealleştirme ihtiyacı görülür" (Klein, 2020: 41).

Seniha için de bu geçerlidir. Anne ve babasına karşı geliştirdiği idealleştirme onların iki yıl arayla kaybı nedeniyle kendisiyle düzgün bir ilişkisi dahi olamayan abiye verilmiştir. Klein, idealleştirmeye dayanan ilişki çökmeye yatkındır der; sevilen nesnenin yerine sık sık bir başkasını geçirme zorunluluğu doğar; çünkü hiçbiri beklentileri tam karşılayamaz. Eskiden idealleştirilen kişi zulmedici bir figür olarak görülmeye başlanır (tıpkı iyi nesne memenin zamanında verilmemesi ve oyalayıcı unsurlarla zulmedici bir nesneye dönüştürülmesi gibi) ve öznenin hasetli ve eleştirici düşünceleri bu kişiye yansıtılır. Seniha da aslında annesiyle

geliştiremediği, kuramadığı duygusal bağı abiye aktarırken onda da aradığını bulamamıştır. Sürekli olarak yakın ve uzak çevreye (ki Nüzhet'in nobran annesine bile) abisinin yanında bir yaşama olduğundan bahseder. Çok önemli bir nokta da şudur: Benzer süreçler kişinin iç dünyasında da işliyordur; çok tehlikeli nesnelere dolmuş bir iç dünyası vardır. Bütün bunlar kişinin dış ilişkilerinde bir dengesizliğe yol açar (Klein, 2020: 41). Örneğin Seniha Zonguldak'ta gördüğü kadınları beğenmez, görgüsüz bulur fakat kendisini de beğenmez. Örneğin kendisini kuvvetli ve muktedir bulan, ondan himaye dilenen, ne emredersen yaparım, bana akıl ver diyen Mükerrerem'e : "Zayıflık bedbahtlık yaşamağım hangi birini bilmek istersiniz? Talep görmezlik bile çoğu zaman böyle tezahür edebilir Mükerreremciğim, ama bu tezahür içindeki hakikatin hezeyanlardan ibaret olduğu gerçeğini değiştirmezse bir de söz konusu şahıs benim gibi kurumuş ve çirkin bir biriye o ihtimal daha da kuvvetlenir." Seniha da iç dünyasının kötü nesnelere dolmuş olduğunun farkındadır. Kendisine tüm saflığı ve hakikatiyle gelen insanlara bile sempati göstermez. Her seferinde Mükerrerem'i kendisinden uzak tutar ve kendi hasetine alet eder. Onun akşamları Nüzhet'e kaçışını bilir, gözler, izler. Ama ağzını açık tek bir kelime etmez. Mükerrerem'in bataklığa sürüklenişini içten içe izler, bir nevi görmezden gelme suretiyle kolaylaştırır. Abisinin de kendisini affetmediği noktaya gelir. Onca zaman bilip de susmak bir nevi suç ortak olmak.

İçe yansıtma

Klein'a göre içe yansıtma kavramı paranoid-şizoid konumdaki duygu durum faaliyetindeki bir savunma aracıdır. Freud da bunun bir savunma aracı olduğunu söylemiştir. Ama Klein'a göre bu savunma çok daha temel bir kaygıya karşı çalışır:

"Korkutucu iç dünya karşısındaki kaygı söz konusudur. Çünkü çocuk kendini doğuştan kötü, saldırgan, zulmedici nesnelere dolu olarak algılar ve bunlara karşı dışsal iyi nesneyi içselleştirmeye girişir. Kısaca, içerideki kötülüğü dışarıdaki iyiyi içeri alarak yatıştırma diyebiliriz. Böylece içe yansıtma "ben"i veya içsel iyi nesnelere korumaya yönelik bir savunma haline gelir. İçe yansıtma, içe yansıtılmış iyi nesnelere sayesinde bir iyilik, kendine güven ve ruhsal dinginlik sağlayarak güvenli bir kişiliğin oluşmasına yol açar (Klein, 2020:10).

Seniha bu içsel kötülükten kurtulamamıştır. Çünkü o dışsal nesneyi içselleştirememiştir. Belki de annesinin abisine karşı geliştirdiği sevgiyi Seniha'ya verememiş Seniha da içerideki kötülükle baş edebileceği iyi nesne tarafından mahrum bırakılmıştır. İçsel kötü nesnelere yatıştırarak bir dışsal iyi nesne bulamayan Seniha için süreç ruhsal dinginlikten mahrum, mutsuz ve iyi nesnenin sahibi abiye karşı geliştirilen yıkıcı bir hasete neden olmuştur.

Cinselliğe yönelim

Seniha'nın anne yani ilk nesneye ilişkin geliştirdiği kötü konum (haset) nedeniyle iyi nesne arayışı farklı insanlara yönelmiştir. Bebeğin sevgi ve ilgi arayışında olduğu gibi ilksel nesneden başka nesnelere kayar. Klein bu kaybı şöyle açıklar:

“Anneden başka insanlara kaçış, hasetin (ve dolayısıyla nefretin) o en önemli nesnesine - memeye- düşmanlık duygularından kaçınmak amacıyla beğenilen ve idealleştirilen başka insanlara yöneliş, memeyi ve anneyi korumanın bir yolu haline gelir. Anneden ikinci nesneye (babaya) dönüşün gerçekleşme biçimi çok önemlidir. Eğer haset ve nefret ön plandaysa, bu duygular belli ölçülerde babaya ve kardeşlere, sonra da başka insanlara aktarılır; böylece kaçış işlemi de başarısız kalır. Seniha da önce abisi sonra da çevresindeki Mükerrerem de dahil olmak üzere tüm insanlara karşı bir nefret geliştirir. İlksel nesneden başkalarına dönülmesine bağlı bir olgu da ona yönelik duyguların çevreye yayılarak seyreltilmesidir; bu, ileride, aşırı bir cinsellik düşkünlüğüne de yol açabilir” (Klein, 2020).

Klein bir başka makalesinde de kız çocuğunun odipal dönemde babaya duyduğu arzunun anne tarafından alındığını öğrendikten sonra geliştirdiği penise yönelik kıskançlık ve nefret hisleri eğer çocuk yetişkinlik çağına geldiğinde telafi edilmezse sorunlar ortaya çıkacağından bahseder. Çünkü cinsel tatmin kadın için sadece haz değil aynı zamanda güven duygusunun tesisini sağlar. İşte cinselliğin asıl zevkini arttıran da bu şekilde kazanılan güvence duygusudur ve bu güvence duygusunun etkisi daha da ötelere uzanır. Çünkü çocukluk çağında anne, babanın sevgisine muhatap bir rakip olarak hissedilir ve anneye duyulan kıskançlık ve nefret duyguları kadının saldırgan fantaziler geliştirmesine neden olur. Ama cinsel doyuma ulaşan kadın anneye karşı yönlendirdiği sadistik isteklerini telafi duygularının başarı kazanmasıyla bastırmış olur (Klein, 1992: 27-28). Seniha'nın bu alanda da kendisini korunaklı ve güvencede hissetmediği açıktır. Örneğin tutkusunun esiri olmuş bir halde kendisinden himaye dilenen Mükerrerem'e başından geçenleri ve ilk cinsel deneyimini çok sert bir şekilde şöyle anlatır:

“Halit mühendislik eğitimi için gitti Avrupa'dan dönünce beyoğlunda büro açmıştı. Cumhuriyetin tüm pašalığını elinden aldığı yıllarda anne ve babamın öldüğü sıralar beyefendi işler yüzünden sık sık dışarda kalırdı. Ben de Şişli'deki apartman dairesinde yalnız başıma oturuyordum. Yanaşma kılıklı üstü başı dökülen pis kokan bir delikanlı çaldı kapıyı. Abimin bulunduğu hanın ayak işlerine bakıyormuş. Halit'in iş seyahati için hazırladığım çantasını almaya gelmiş. O oğün o durumda bakireliğimi iffetimi hiç çekinmeden teslim ettim. O yanaşma kılıklı adam gitme vakti geldiğinde bir köşeye çekilip beklemeye başladı. Ne oldu ne bekliyorsun diye yüzüme sorunca utanmadan benden iki lira istedi. Fakirliğin o derece gurursuzlaştırdığı, o kadar düşkünleştirdiği biriydi ki hiç yadırgamadan çıkarıp dört lira verdim. Sevinerek gitti. Bir ay sonra büronun temizlik ve tertibi için hana gittiğimde bir daha karşılaştık. Yanındakilere aldırış bile etmeden ona benimle evlenip evlenmeyeceğini sordum. O da sen iyi bir kıza benziyorsun olur evleniriz dedi. Ben cesaretimi toplayıp Halit'in karşısına geçene kadar bir iki ay geçince oğlanı askere almışlar. Yalnızca bir aralık oğlanın askere alınmasına Halit'in neden olduğu kulağıma çalındı. Meğer ben kendisine konuyu açmak için kıvranırken o tüm konuyu biliyormuş.”

Filmin ortasında hayatı boyunca istekleri konusunda hiçbir talebi olmamış kendisine buyrulmuş gibi duran, dahası kadınlığa ilişkin en ufak bir duygu nüvesi taşımadığı düşünülen bir karakter, bu itirafı ile hem Mükerrerem'i hem de izleyiciyi şaşkırtır. Asıl kırılma da buradan sonra başlar. Kendisinden kat be kat aşağıda, alt sınıftan, hiç tanımadığı dahası ilk defa gördüğü bir adamla birliktelik yaşayacak kadar cinsel bir açlığa sürüklenmesinin en önemli nedeni belki de bu telafi arayışlarıdır. Seniha sonrasında yanaşma kılıklı diye tabir ettiği adama evlenme teklif eder. Klein'in da işaret ettiği aslında güvenmek ve dahasında abisinin yanındaki yaşanmalıkta kurtularak başka birisi yani kocasının himayesini güvencesini arzular. Fakat Seniha bu güvence arayışında da hayal kırıklığına uğrar, orada da telafinin ötesinde kendisinde bir sağaltma değil daha derin bir travma açılır.

Ambivalans(çiftdeğerlilik)

Enis Batur, *Kıskanmak* romanının 2008 yılındaki baskısının önsözünde “Seniha'nın abisine olan sevgisi açıkça anlatılmamakta sadece sezdirilmektedir” der (Örik, 2008:11). Aslında Klein da tam bu noktada hasetin içindeki sevgiden bahseder. Klein'in nesne kuramına geri dönecek olursa; kuramda çift değerlilik yani ambivalans önem kazanmaktadır.

“Yani nesnelere bütünsel olarak değil iyi-kötü nesnelere olarak bölünmesidir. Kısmi iyi nesne ilişkisi libidinal olarak duygu yorumunu kazanırken kötü nesne ilişkisi saldırgan bir duygu yorumu alır. Çift-değerlilik son tahlilde iki temel içgüdü arasındaki çelişkinin sonucudur. Klein oedipal kompleksini de bu çerçevede ele alır. Erkek çocuğun babası ile rekabetten ve annesine yönelik enest arzularından vazgeçmesi yalnızca paranoid bir tarzda (yani kendi saldırganlığını babasına yansıtarak) geliştirdiği hadım edilme korkusundan kaynaklanmaz. Babasına karşı nefreti ve kıskançlığı bütünsel olarak algıladığı bir sevgi nesnesi olan babası ile çeliştiği için, bir çift-değerlilik yarattığı için; kısaca babasıyla iyi ilişkisini korumak için oedipal uğraşlarından vazgeçer. Dolayısıyla Klein'a göre suçluluk duyguları ve vicdan, cezalandırılma korkularından türemez. Saldırganlığın yöneldiği nesnenin aynı zamanda sevgi nesnesi olmasından türer. Yani çift-değerlilik insanın ulaştığı en yüksek düzeydir” (Tura, 2020: 12).

Kızkardeş de aslında abiden nefret ederken içten içe onu seviyor. İç seslerde bu sevgiyi görmek mümkün. Örneğin Mükerrerem kocasının oldukça gaddar bir adam olduğu yönünde Seniha'ya yakarıştta bulunurken; Seniha “Kocanızı lütfen böyle hitap etmeyiniz gaddarlığına gelince belki öyledir belki değildir ama bundan önce kendi istikbalini ve bekaretini başkasına terk eden ben denizin adını koymalı” diyerek abisinin gaddarlığını haklılaştırıyor.

Seniha ve üstben

Klein *Çocukta Vicdanın Doğuşu* adlı makalesinde üstben'in kuruluşunu daha önce değinildiği gibi klasik Freudyen okumadaki gibi odipal evrede başlatmaz. Kısaca çocuktaki odipal eğilimlerin sanıldığından çok daha önce, yani çocuk genital dürtülerin ön plana geçmesinden çok önce daha emzirme dönemindeyken başladığı yönünde bir kanaat geliştirir. Çocuk odipal nesnelere oral, sadistik aşamada içine alır. İşte bu noktada çocuğun ilk odipal dürtülerle bağlantılı olarak üstben gelişmeye başlar. Ama Klein üstbenin zayıf kalması ya da yok olduğunu kabul etmez. Klein asosyal ve suçla dönük eğilimleri olan kişilerin sorumluluğunu üstbenin olağanüstü katılığı ve zalimliğine verir (Klein, 1993: 136-137). Seniha'nın bu süreçteki travması Klein'in işaret ettiği üstbenin gelişiminde de sıkıntı yaratmış durumdadır. Seniha'nın hem abisi hem de yengesine karşı yaptıkları onun zayıf bir üstbenden ziyade aşırı katı bir üstbene tabi olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin hizmetçi kadının kocasına Mükerrerem rahatsız olmasına rağmen her akşam yemek verip, ağırlar. Hatta abisinin felaketinin ardından bunları işten çıkartmak zorunda kaldığında hak ettiklerin çok daha fazla parayla onlara yol verir. Bu anlamda onlara karşı bir vicdansızlık yapmaz. Fakat kendi eşiti konumunda gördüğü hiç kimse için böyle bir üstben devreye girmez. Aksine Mükerrerem ve abisine karşı aşırı katı bir üstbenle yaklaşır. Dolayısıyla zayıf bir üstbenden ziyade Seniha'da katı bir üstben kurulumu vardır. Seniha insanlardan nefret eder. Ciddi anlamda düşünüldüğünde sevgi beslediği kimse yoktur. Sadece acıdıkları vardır. Bunda da az önce öykü evrenindeki eylemlerinden de anlaşıldığı gibi tutarlılık görmek pek mümkün değildir.

Suçluluk Duygusu

Seniha'nın abisi hapiste iken sürekli ona yardım etme çabasını izleyici bir türlü anlamaz. Aslında abisinin başına gelenlere sevinmesi gerektiğini düşünür. Fakat Klein bu durumu aşırı hasetin bir sonucu olarak açıklar. Klein'a göre:

“Aşırı hasetin sonuçlarından biri de erken başlayan suçluluk duygusudur. Eğer ben, daha taşıyacak gücü yokken vakitsiz bir suçluluk duyarsa, bu suçluluk bir zulmedilme deneyim olarak yaşanır; suçluluk uyandıran nesne de bir zulmedici nesneye dönüşür. O zaman bebek de ne depresif kaygının ne de zulmedilme kaygısının derinlemesine çatışmayla içinden geçebilir, çünkü bu ikisi birbirine karışmıştır. Birkaç ay sonra, depresif konum ortaya çıktığında, daha bütünleşmiş ve güçlenmiş benin suçluluk acısını taşıma ve buna uygun savunmalar geliştirme -esas olarak, onarım yapma- yetisi de daha büyük olacaktır (Klein, 2020: 43).

Bebek bir süre sonra nesnenin kötülüğünün kendi saldırganlığından kaynaklandığını düşündüğü için suçluluk duygusuna kapılır. Çünkü memeye duyduğu haset nedeniyle memenin iyiliğini hasetli saldırılarıyla bozmuştur. Aslında burada gelişen nefret sevgiyle yumuşatılırsa bebeğin zihnindeki durum düzelebilir. Seniha için de ilk nesnesiyle geliştirdiği ilişkisinde açıkça anlaşılan bir sevgi ile telafi durumu gerçekleşmemiş ve bu haset duygusu kalıcı hale

gelmiştir. Seniha da abisine karşı geliştirdiği haset nedeniyle kötü nesne olarak kurduğu nesneye saldırgan davranmıştır. Bunu anlar ve telafiye çabalar. Abisine sürekli mektup yazıp sıkıntısı var mı diye sorar. Hatta abisi hapisten çıkmaya yakın ev hissesinden düşen parayı bile vermeyi teklif eder.

Yıkıcı Hasetin Sonucu

Hasetin en önemli sonucu yıkıcılığıdır. Haset eden de edilen de bu yıkıcılıktan nasibini alır. Haset duygusunun özünde bu tahribat yatar. Başkasının sefaletiyle mutlu olan Seniha için de bu durum geçerlidir. Öyle ya da böyle belli bir düzende yaşayıp gittiği bir evi, kendisine saygı duyan Mükerrerem ve çalışanları vardır. Mükerrerem'in yasak aşkına engel olmak bir yana onu cesaretlendirir ve abisine de olaylar geri dönülmez bir noktaya geldikten sonra anlatır. Abisinin bir şekilde başını yakmasını ister. Bunu sinsice planlar. Savcıya verdiği ifadede de Seniha savcıya: "Kendisine karısının sadakatsizliği üzerine hiçbir ihbarda bulunmadım" diyerek abisinin haksız tahrik indirimini bile engellemek ister. Abisine duyduğu haset öyle bir noktaya sürükler ki Seniha'yı üç kuruşa Trabzon'un bir kasabasında öğretmenliğe kadar düşürür. Bu durum ne öykü evreninin dışındaki izleyici ne de öykü evreninin içindekiler için anlamlıdır. Mükerrerem de başlarına gelen onca kötülüğün ardından bunları neden yaptığını anlatsın diye yalvarır, Seniha'ya; "O halde tüm bunlardan bile ve isteyerek göz yumduğunuz anlaşılıyor zaten yüzünüzde de pişmanlıktan zerre kadar eser yok yalvarırım anlamama izin verin. Öz abinin kardeşten yakın yoldaşının Allah'ın sevgili kullarının hatta ve hatta bizzat kendinin mahfına neden olabilecek bir trajediyi neden ve hangi ülkü uğruna izin verir. Hal böyleyken gözünüzden fişkırın bu kinin ve acımasızlığın sebebi nedir?" diye sorar. Seniha'nın en ufak bir anlamlı açıklamasını duyamaz. Çünkü Seniha'nın mevcut durumda hiçbir çıkarı ya da kazanımı yoktur. Bunu açıklayabilecek tek şey Klein'in anlatısındaki gibi hasetin yok ediciliğini engelleyecek olan şey şükran, sevgi ve hazzın Seniha'da hiç yeşermemiş olmasıdır.

"Sevgi yetisinin çok önemli bir türevi de şükran duygusudur. Bu duygu, iyi nesneyle ilişkinin gelişmesinde vazgeçilmez bir etkidir ve aynı zamanda kişinin hem başkalarındaki hem de kendisindeki iyiliği görmesini sağlar. Besleyen memeye duyulan haset güçlüyse, tam doyum ve memnunluk da engellenir. Bebeğin gerçekten zevk alması ve memnun olabilmesi için sevgi yetisinin yeterince gelişmiş olması gerekir; şükranın temelini oluşturan da bu zevk ve memnunluktur. Çünkü iyi beslendiğini düşünen bebek memeye ilk nesneye şükran hissi duyacaktır. Freud, bebeğin süt emmekten duyduğu mutluluğun cinsel doyumun ilk örneği olduğunu söylemiştir. Klein'a göre, bu yaşantılar sadece cinsel doyumun değil, daha sonraki bütün mutlulukların da temelini oluşturur ve bir başka insanla bütünleşme duygusunu mümkün kılar. Böyle bir bütünleşme, kişinin gerçekten anlaşıldığı anlamına gelir ki, her türlü aşk ya da dostluk ilişkisinin koşuludur "(Klein, 2020).

Seniha için hiçbir aşk, dostluk Mükerrerem'in tabiri ile yoldaşlık duygusu gelişmemiştir. Birlikte olduğu ve evlenme dahi teklif ettiği hamaldan bahsederken bir aşk söz konusu değildir. Mükerrerem'in bahsettiği yoldaşlığın en ufak bir duygusal izine rastlanmaz. Tek bir arkadaşı dahi yoktur. Dahası eksikliğini bile hissetmez. En azından Seniha'nın kendisini yanından ayırmayan ve bakan abisine şükran minnet duyması da beklenebilir. Çünkü dönemin şartları içerisinde Seniha'dan kurtulmaya çalışmaz. Ama Seniha için hasetini ilk nesneden sonra yönlendirdiği abisine karşı geliştirebileceği ne bir sevgi ne de onun uzantısı olan şükran söz konusudur. Filmin sonunda elindeki kuru ekmeği yerken söylediği: "Yaşadığım o saçma yıllar boyunca gelişip büyüyen ve hatta tüm benliğimi kaplayan his bu olmuştur kıskançlığın ateşi sonunda bütün benliğimi tamamıyla sarmıştı ve bunun son nefesime kadar süreceğini biliyordum ancak abim benden önce ölürse benden önce kara toprağa verilirse biraz sükûn bulacak çöle dönmüş bu hayatımda artık bir ölüyü kıskanmayacaktım." İtirafından da anlaşılacağı üzere hasetin yıkıcılığı diğer duygulardan daha güçlü bir şekilde Seniha'nın da ruhunu sarmış ve geriye dönüşsüz bir sona mahkum etmiştir.

SONUÇ

Filmin İngilizcesi *envy* yani imrenmek, haset, kıskançlık... Aslında eserin ilk yazarı Nahid Sırrı Örik'in romanı *kıskanmak* üzerinedir. Halit'in ve Mükerrerem'in muhteşem güzellikleri sayesinde kazandıkları, mutlulukları, sevgiyi çabası hakkedişleri ve her an her yerde bulabilmeleri Seniha'yı mesnetli bir kıskançlığa iter. Ama Demirkubuz'un Senihası yıkıcı bir hasetin müsebbibidir. Ne çirkin ne de kötü olduğu için eylemez. O sadece toplumun dayatmalarından uzak, insan olmanın kötücül nüvesinden fazlasıyla nasiplenmiş bir antikahramandır. Tıpkı, Demirkubuz'un diğer antikahramanları Musa ve Muharrem gibi. Demirkubuz röportajında bunu açıkça söyler: Ben insanlara böyle bakıyorum. Bu da o anlamda zaten öbür filmlerimin bir uzantısı. 'Nasıl bir mahluk şu insan' serisinin bir aşaması aslında Seniha (Altyazı, 2009).

İşte, Zeki Demirkubuz'un *Kıskanmak* adlı filmi, Klein'in *Haset ve Şükran* adlı eserinde ortaya koyduğu yıkıcı hasetin tüm evrelerini kusursuzca Seniha'ya yaşatır. Seniha için abinin değersizleştirilerek yok edilmesinden başka kaçış yoktur. Haset, Seniha için sadece başkalarının değil, aynı zamanda kendi varlığından da vazgeçeceği bir yıkıcılığa neden olur. Zeki Demirkubuz da kendisinden beklendiği gibi, romanın kurban Senihası yerine, filmin yıkıcı, patolojik derecede hasetli Senihası'nı yaratır.

Kaynakça

Akmeşe, E. (2016). Mizantrop Bir Auteur : Zeki Demirkubuz . SineFilozofi , Özel Sayı (2) Mayıs 2020 , 570-588 . DOI: 10.31122/sinefilozofi.674970

Altyazı-Demirkubuz Kıskanmak filmi Söyleşisi. (2009) <https://altyazi.net/soylesiler/zeki-demirkubuz-ile-kiskanmak-uzerine-soylesi/>) Erişim: 20.08.2022.

Altyazı-Yücel, F. Yeraltı Tekliğin Savunusu. (2015) <https://altyazi.net/yazilar/elestiriler/yeralti-tekligin-savunusu/> Erişim: 20.08.2022.

Atam, Z. (2011). *Yakın Plan Yeni Türkiye Sineması*. İstanbul: Cadde Yayınları.

Başterzi, M. (2022). Melanie Klein Kimdir? <https://gonullupsikolog.org/blog/melanie-klein-kimdir> Erişim: 10.08.2022.

Bott S., E., Milton, J., Garvey, P., Couve, C. ve Steiner, D. (2011). *The New Dictionary of Kleinian Thought*. London: Routledge.

Ceyhunoğlu-Melanie Klein. (2022). <https://www.ceyhunozsoylu.com/post/melanie-klein-haset-ve-%C5%9F%C3%BCkran-kitap-notlar%C4%B1> Erişim: 10.08.2022.

Çelik, Z. (Yapımcı), & Demirkubuz, Z. (Yönetmen). (2009). *Kıskanmak* [Sinema Filmi]. Türkiye.

Demirkubuz, Z. (Yapımcı), & Demirkubuz, Z. (Yönetmen). (2011). *Yeraltı* [Sinema Filmi]. Türkiye.

Demirkubuz, Z. (Yapımcı), & Demirkubuz, Z. (Yönetmen). (2001). *Yazgı* [Sinema Filmi]. Türkiye.

Habip, B. (2012). *Kuram ile Klinik Buluşunca*. İstanbul:YKY

Melanie Klein-Theory. (2022) <https://melanie-klein-trust.org.uk/theory/>

Klein, M. (1992). Sevgi suçluluk Duygusu ve Telafi İçgüdüğü, *Bilinçaltından Aklın Ruhuna Ulaşmak (der: yılmaz öner)* İstanbul: Anahtar kitaplar.

Klein, M. (1993). *Çocukken Başlar İsyan*. İstanbul: Era Yayıncılık.

Klein, M. (2020). *Haset ve Şükran*. İstanbul: Metis Yayınları.

Tura, S. M. (1996). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tura, S.M. (2005). *Günümüzde Psikoterapi*. İstanbul: Metis.

Örik, N. S. (2008). Enis Batur Sunuşu, *Kıskanmak*. İstanbul: Oğlak.

Habip, B. (2009). Manik-Depresif Psikozlar ve Nesneyle Kurulan İlk İlişkiler. www.psikesitanbul.org Erişim: 09.08.2022.

Saydam, B. (2009). *Kıskanmak: Güzelliğin Faşizminde Çirkinin İktidarı*, Ayşe Pay (haz.). *Yönetmen Sineması: Zeki Demirkubuz*. İstanbul: Küre Yayınları.

Soylu, Ö. (2001). Nahid Sırrı Örik, *Kıskanmak ve Psikanaliz*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ulutaş, S. (2019). The Aesthetic Existence Of Jealousy In Cinema: Jealousy In The Cinema Of Zeki Demirkubuz. *Electronic Turkish Studies*. 2019, Vol. 14 Issue 3, DOI: 10.29228/TurkishStudies.22677.